

ТЕМА 5. МІЖНАРОДНЕ ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ

План

- 5.1 Основи організації міжнародного податкового планування
- 5.2 Практичні аспекти міжнародного податкового планування
- 5.3 Податкове планування і податкове право

5.1 Основи організації міжнародного податкового планування

Міжнародне податкове планування – це зниження глобального податкового тягаря фізичних і юридичних осіб, яке допускається законодавством з метою максимізації їх сукупних доходів, одержаних у всіх юрисдикціях ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Основним механізмом, який сприяє досягненню мети міжнародного податкового планування, є створення гнучкої внутріфірмової структури, у рамках якої проводяться наступні операції по мінімізації податків:

- перерозподіл (диверсифікація) прибутку – розміщення глобального прибутку ТНК по країнах з переважно низьким рівнем оподаткування;
- заниження прибутку – віднесення частини витрат, платежів у вигляді процентів, дивідендів, роялті на фінансові результати внутріфірмових – резидентів податкових гаваней;
- створення прибутку – фактичне перенесення всіх операцій у податкові гавані без зв'язку з активністю у сфері оподаткування у юрисдикціях з високим рівнем податкового тягаря.

Перші два види операцій отримали розповсюдження у внутріфірмовому міжнародному податковому плануванні, третій вид операцій використовується не досить часто.

Податкове планування у своїх активних формах передбачає врахування платником податків умов сприятливих податкових режимів і, таким чином, у багатьох випадках є необхідною зміна форми або навіть і змісту його діяльності. Такі зміни повинні, у першу чергу, торкатись тих ознак, на які орієнтується податкове законодавство при визначенні податкових зобов'язань громадян і підприємств.

Найбільш відповідальним рішенням у податковому плануванні є заміна податкової юрисдикції однієї країни на іншу. Для підприємства це найчастіше означає закриття фірми в одній країні і відкриття нової фірми в іншій країні.

Виробничі особливості також накладають обмеження на мобільність тих чи інших видів діяльності: неможливо, наприклад, «перенести» в іншу країну шахту, будівельний об'єкт, нафтову свердловину. Але очевидно, що можна закінчити або зупинити таку діяльність в одній країні і почати аналогічну в іншій.

Для виробництв, які менше прив'язані до конкретної території, переміщення між країнами можливе більш легкими способами: переводом виробничих потужностей, місця падання послуг, транспортних засобів тощо в іншу країну. І що простіше таке переміщення відбувається з капіталами: достатньо мати мережу компаній і рахунків в банках різних країн, щоб переводити гроші і передавати титули власності (на акції, облігації) за дуже

короткий проміжок часу. Але, з іншої сторони, витрати на утримання такої мережі можуть сягати значних розмірів.

Перехід в іншу податкову юрисдикцію може бути здійснений у порядку злиття або поглинання фірми іншої країни. Сама процедура злиття і поглинання є складною, потребує висококваліфікованого опрацювання багатьох юридичних і фінансових питань, а деколи і спеціального дозволу влади. Разом з тим, при правильному її проведенні можливим буде не тільки переведення бізнесу у більш сприятливий податковий режим, але швидке зниження податкових зобов'язань внаслідок консолідації балансів фірм, які зливаються.

Перехід на більш вигідну податкову юрисдикцію можливий і всередині країни (наприклад, у регіони із зниженими ставками місцевих податків, у зони вільної торгівлі). Що стосується визначення оподатковуваного доходу, то необхідно відмітити наступне. Зазвичай, податковими правилами виділяють такі види доходів:

- а) доходи від комерційної діяльності;
- б) доходи від капіталу (інвестованого);
- в) доходи від праці за власний рахунок (вільні професії);
- г) інші доходи (доходи від лотерей тощо).

З позиції податкового планування необхідно враховувати, що від вибору методу амортизації в значній мірі залежать і кінцеві результати діяльності компанії, які відображаються в балансі і є основою для нарахування корпоративного податку. Тому завжди є можливість збільшення або зменшення оподаткованого доходу шляхом перерозподілу амортизаційних відрахувань з метою вибору найбільш сприятливого податкового режиму у рамках періодів тривалістю у декілька років.

Застосування дозволених податковими органами прискореної амортизації дозволяє компаніям відшкодовувати свої затрати ще задовго до кінця служби активів і, таким чином, фактично під виглядом амортизації ховати значну суму прибутку. Платники податків можуть застосовувати методи прискореної амортизації, але тільки в межах лімітів і норм, встановлених податковими органами. Прискорена амортизація, по суті, є не обов'язковим методом (на відміну від пропорційної амортизації), а пільгою, яка надається платнику податків за його бажанням і вибором.

У багатьох країнах у якості тимчасової міри, спрямованої на стимулювання нових капіталовкладень і на пожвавлення економічної діяльності, часто застосовують додаткові амортизаційні пільги. Наприклад, у Великобританії, починаючи з березня 1972 року дозволялось списувати на витрати у першому році 100% вартості придбаних машин і устаткування і до 40 – 50% вартості побудованих промислових споруд. На практиці це означало, що якщо фірма витратила всі отримані за цей період прибутки на нові капіталовкладення, то вона фактично повністю звільнялась від сплати корпоративного податку. Такі пільги відомі під назвою «початкові інвестиційні знижки» і застосовуються як постійно, так і періодично (з метою стимулювання виходу з кризи, в період застою тощо).

В останні роки у зв'язку з зростанням цін і інфляції у західних країнах амортизаційні знижки дещо втратили своє значення як джерело фінансування. Тому багато країн, крім надання податкових знижок, все більший акцент

роблять на надання прямої фінансової підтримки приватному бізнесу (наприклад, шляхом звільнення від оподаткування прибутку).

Знецінення амортизаційних пільг призвело також до розповсюдження лізингу (оренда машин і устаткування). За допомогою лізингу компанії отримали можливість списувати на витрати великі суми платежів за оренду необхідної техніки (що, в принципі, неможливо у межах суворо лімітованих розмірів амортизаційних відрахувань) і зменшувати прибуток, який підлягає оподаткуванню. Крім амортизаційних відрахувань, у витрати дозволяється включати ще вирахування на створення цілого ряду резервів і фондів (всього до 15-20 таких вирахувань). Крім вище перерахованих відрахувань, податкові пільги включають також податкові кредити, відстрочки і повне звільнення від сплати податків.

Податкові кредити надаються на наступному етапі порядку обрахування податку, коли оподатковуваний дохід вже визначений, і на його основі розрахований розмір податку. Кредит, по суті, є також вирахуванням, але вже не з оподаткованого доходу, а безпосередньо з суми нарахованого податку.

Найбільш відомими є наступні види податкових кредитів:

- податковий кредит для податків, сплачених за кордоном – у відповідності з цією пільгою платник податків може вираховувати із загальної суми своїх податкових зобов'язань податки, сплачені ним за кордоном;
- інвестиційний податковий кредит дозволяє за рахунок зниження суми податку фінансувати деяку частину нових інвестицій компанії;
- податковий кредит для стимулювання зайнятості тощо.

У США нараховується до 20 видів таких податкових пільг, у Франції і Німеччині – до 10 – 15.

Наступним видом пільг є відстрочки сплати податків. Деякі з них мають визначений максимальний термін – до 3 – 5 років (наприклад, відрахування частини прибутку у резервний фонд на нові інвестиції), інші мають невизначену тривалість – аж до настання певної події або умови. Наприклад, у США для компаній, які спеціалізуються на експортних операціях, встановлена відстрочка в обкладанні їх податком до моменту розподілу прибутку між акціонерами, у Великобританії деякі доходи громадян, отримані за кордоном, не обкладаються податком аж до моменту переводу цих сум у Великобританію тощо. Важливість цього виду пільг полягає у тому, що при сучасному рівні відсоткових ставок відстрочка у сплаті податку на 5 – 7 років рівнозначна для платника податків повному звільненню від сплати податку. Ще одним видом пільг є повне звільнення доходу від сплати податків. Ця пільга застосовується нечасто. Найбільш відомою є звільнення від оподаткування відсотків, які виплачуються по позиках місцевих органів влади (у США).

Крім вищеперерахованих, є ще цілий ряд стандартних податкових прийомів, які широко використовуються у корпоративному або особистому податковому плануванні. Серед них можна виділити обмін податковими пільгами, боргами, передача майна у закордонний траст, використання переваг міжнародних податкових угод і багато інших. Найбільшу ефективність забезпечує послідовне і погоджене застосування декількох прийомів і методів, які можуть бути розроблені конкретно для кожного платника податків.

Форумом фінансової стабільності розвинутих країн, що був створений колишнім президентом «Бундесбанку», визначено рейтинг офшорних зон за ступенем їхньої надійності:

1. Перша група	Швейцарія, Люксембург, Дублін, Гонконг, Сінгапур, острови Гернсі, Мен і Джерсі
2. Друга група	Андорра, Монако, Мальта, Бахрейн, Барбадос, Гібралтар, Бермуди, Макао, Лабуан
3. Третя група	Кіпр, Ліван, Ліхтенштейн, Панаму, Антигуа, Ангілья, Аруба, Беліз, Багамські острови, Кайманові, Британські та Віргінські острови, острів Кука.

Процес міжнародного податкового планування можна поділити на чотири стадії:

1. Вирішення питання про найбільш вигідне з позиції оподаткування місце перебування самої компанії, її керівних органів, основних виробничих та комерційних підрозділів.

2. Включає питання вибору юридичної форми та структури компанії з урахуванням характеру та мети її діяльності.

3. Відноситься до поточного податкового планування і включає в себе питання правильного та повного використання податкових пільг.

4. Включає вирішення питання, про найбільш раціональне з точки зору оподаткування розміщення отриманих прибутків, а також вибір шляхів та методів їх витрачання.

Основні завдання при проведенні міжнародного податкового планування:

– на першій стадії є вибір країни для базування компанії, виходячи з визначальної для неї сфери діяльності, наприклад: міжнародні банки найвигідніше базувати у Люксембурзі та Багамських островах, холдингові компанії у Нідерландах, а посередницькі торгівельні компанії у Швейцарії;

– на другому етапі необхідно вирішити: чи буде це одна корпорація з відділеннями у різних країнах, чи буде кілька довірчих компаній із холдингом у країні, яка є зручною для управління всією мережею;

– на третьому етапі необхідно детально вивчити податкову практику у даній країні;

– на четвертій стадії правильне розміщення отриманих прибутків може забезпечити додаткові податкові пільги або повернення частини сплачених податків.

5.2 Практичні аспекти міжнародного податкового планування

На сьогоднішній день оптимізація оподаткування цікава, перш за все, крупному й середньому бізнесу. Такі компанії набувають міжнародних корпоративних форм, формують холдинги. Саме у таких ситуаціях особливе значення матиме міжнародне податкове планування в рамках компаній і холдингів, яке по суті своїй засноване на відмінностях у системі оподаткування тих країн, де засновані компанії холдингу з урахуванням спеціальних угод, які

існують між такими державами.

Податкові ставки на доходи компаній, дивіденди, роялті та ін. в багатьох державах досить високі. Часто компаніям доводиться перераховувати до державного і (або) муніципального бюджету крупні суми. Як наслідок, компанії, зокрема крупні корпорації й холдинги, намагаються всіма можливими способами зменшити податковий тягар. На жаль, не завжди законними способами, іноді навіть шляхом ухиляння від сплати податків. Але існують цілком легальні способи зменшення податкового тягара. Деколи, розробивши оптимальну структуру корпоративної взаємодії головної компанії і її дочірніх підприємств, структуру розподілу майнових і немайнових прав на різні види власності всередині холдингової компанії, можна значно понизити запільну суму податкових платежів холдингу в цілому. Податкова економія буде в таких випадках значною.

При формуванні міжнародної бізнес-структури, зокрема при побудові структури холдингу, необхідно враховувати особливості податкового законодавства тих юрисдикцій, у рамках яких реєструватимуться компанії холдингу. Інакше податковий тягар може бути невиправдано високим.

Податкове законодавство різних юрисдикцій відрізняється суттєво, причому не тільки податковими ставками, але й принципами стягування податків. Плануючи створювані з тією чи іншою метою, наприклад, міжнародну холдингову компанію, необхідно враховувати наявність або відсутність податку на приріст капіталу в юрисдикціях, ставки податків у джерела виплати на дивіденди, роялті, податкові пільги, вимоги до розміру сплаченого статутного капіталу та ін. Крім того, слід враховувати положення міждержавних угод про уникнення подвійного оподаткування й способи вирішення інших податкових питань.

Проаналізувавши податкові вигоди різних юрисдикцій, необхідно (залежно від функціонального призначення кожної компанії) зробити правильний вибір організаційно-правової форми компанії, країни реєстрації. Ефективна корпоративна структура припускає реєстрацію визначеної кількості компаній тільки певного виду, кожна з яких призначена для виконання конкретних функцій у найсприятливіших юрисдикціях. Крім того, для забезпечення ефективної роботи й захисту активів і фінансового планування необхідно чітко вибудовувати відносини управління і взаємодії між компаніями холдингу.

Структура володіння активами визначає податкові особливості діяльності холдингу. Від того, які саме компанії в холдингу володіють активами, залежатимуть остаточні суми податків, які сплачуються холдингом. Від цього залежать також безпека активів і своєчасний захист манна холдингу. Часто розподіл активів між компаніями холдингу здійснюється без урахування особливостей податкової системи юрисдикцій, де такі компанії інкорпоровані або ведуть діяльність. Це призводить до невиправданого збільшення податкового навантаження компанії (холдингу в цілому). Податкової економії можна досягти тільки шляхом ретельного аналізу податкового й супутнього законодавства юрисдикцій і найвигіднішим розподілом активів. Слід враховувати й податкові угоди між країнами, де зареєстровані компанії холдингу.

Аналогічною є ситуація з розподілом прав на об'єкти інтелектуальної власності (ІВ), які доцільно переміщати в рамках холдингу в ті юрисдикції, де отримання роялті за ліцензійними угодами обкладається найменшими податковими ставками. Значну економію по податках можна отримати при переміщенні об'єктів інтелектуальної власності до юрисдикцій з низькими податками (з урахуванням положень міждержавних угод про уникнення подвійного оподаткування).

Побудова ефективних фінансових потоків у холдингових компаніях припускає визначення оптимальних видів формування статутних капіталів і перерозподіл прибутків.

Це має визначатися з урахуванням ставок податку на прибуток компаній, на отримувані й виплачувані дивіденди, відсотки й роялті. Законодавство юрисдикцій передбачає різне оподаткування за різними видами операцій. Отже за операціями, які здійснюються чи всередині холдингу, чи із зовнішніми контрагентами, необхідно ретельно вибирати договірні форми.

Помилки при побудові міжнародного бізнесу сьогодні не є винятком. Прагнучи якнайшвидше отримати найбільші прибутки при одночасному зменшенні витрат по сплаті податків, міжнародні корпоративні структури формуються деколи дуже поспішно, що неминуче спричиняє згадані помилки, які можуть перетворити податкові виплати й витрати на обслуговування холдингової компанії не на податкову економію, а на значну передплату. Крім того, дії, спрямовані на ухиляння від сплати податків із порушенням законодавства, можуть призвести й до небажаних санкцій державних органів.

Помилку можна уникнути, залучаючи до розробки оптимальної податкової схеми фахівців, які мають солідний досвід реалізації подібних проектів. Це дозволить значно скоротити час для втілення в життя податкової схеми й забезпечить упевненість в її ефективності.

5.3 Податкове планування і податкове право

Податкове право у країнах ринкової економіки базується на певних традиціях і нормах, які визначають порядок взаємовідносин між податковими органами і платниками податків. Не всі з цих правил прийняті або навіть відомі в Україні, але оскільки без них неможливим є цивілізоване виконання такої важливої суспільної функції як оподаткування, то доцільним буде їх поступове впровадження і в Україні. Тому зупинимось на розгляді цих принципів і правил детальніше.

Розглянемо перший принцип. Справляння податків як примусове і безповоротне вилучення державою частини майна чи доходу громадянина, в принципі, не вписується у загальні правові норми, які визначають майнові і громадянські відносини у західному суспільстві. Це протистояння оподаткування у загальній системі права проявляється, зокрема, у прийнятій в податковому праві презумпції вини. Якщо право у всіх інших сферах забороняє громадянину свідчити проти себе і своїх близьких та забороняє засудження або винесення покарання без доказу вини, то податкові закони, навпаки, виходять з того, що платник податків зобов'язаний сам збирати і повідомляти податкові дані про себе; і якщо він цього не робить або робить не у повній відповідності зі встановленими правилами, то він визнається винуватим у податкових

правопорушеннях і несе відповідне покарання.

Таким чином, у податкових справах платник податків повинен бути готовий до того, що йому прийдеться доводити свою податкову невинність. Крім того, податкові пільги або звільнення від оподаткування, передбачені законом для тих чи інших груп платників податків, не надаються автоматично. Платник податків повинен довести і обґрунтувати податковим органам свої права на ці пільги, інакше він їх просто не отримає. Таким чином, кожен платник. Податків який бажає, щоб його оподатковували по закону, тобто із врахуванням всіх можливих пільг; об'єктивно змушений вступати у сферу податкового планування.

Другим принципом, який визначає стосунки платника податків з податковим органом, є тлумачення всіх спірних питань у податкових законах завжди на користь платника податків.

Іншими словами, податкові органи ні при яких обставинах не можуть виходити за межі вторгнення в особисті та майнові права громадян, які встановлені законодавством. На практиці це часто призводить до таких ситуацій, що коли якийсь положення податкового закону не може бути ефективно виконано без втручання у справи громадян, і право і а таке втручання прямо не передбачене у тексті закону, то вказане положення закону практично втрачає силу (оскільки не може бути виконано без добровільної участі платника податків). У цьому випадку є тільки один вихід – зміна законодавства. Цей другий принцип є достатньо серйозною протипагою першому принципу: якщо всі законодавці також є і платниками податків і якщо першими вони є тільки тимчасово, а останніми – завжди, то до визначення меж повноважень податкових органів у парламентах відносяться особливо уважно.

Третім принципом є правило факту (події), який відбувся. У всіх випадках (за поодинокими виключеннями) податком зобов'язання для платника податків виникають тільки у результаті здійсненої угоди, отриманого у власність майна, реалізованого (тобто привласненого у тій чи іншій законній формі) доходу і т. д., але не у результаті висловлених ним самим намірів або обіцянок. У багатьох ситуаціях це правило має дуже важливе значення і може ефективно використовуватись для захисту інтересів платника податків. У відповідності з цим принципом, якраз на податкові органи покладається обов'язок повного інформування платника податків про його права і обов'язки, які при цьому виникають, причому таким чином, щоб ця інформація була доступна і зрозуміла для всіх платників податків. При цьому податкові органи не мають права брати будь-яку плату за що інформацію (дана вимога розповсюджується і на надання всіх необхідних бланків і форм).

У розвинутих країнах цей принцип настільки дотримується, платник звільняється від будь-яких штрафів і санкцій за невиконання ним податкових законів, якщо він доведе, що відповідна інформація не була доведена податковими органами або була доведена не у належній формі (наприклад у формі, яка допускає її двояке тлумачення).

Ще один важливий принцип відноситься виключно до сфери податків з доходів. Цей принцип передбачає, що обкладанню податком підлягають тільки «чисті доходи» платників податків. Будь-який платник має право, яке підтвержене законом, вирахувати з отриманих ним грошових коштів чи майна

ви грати, які понесені ним у зв'язку з цими придбаннями. Цей принцип широко використовується у податковому плануванні і досить часто достатньо довести, що отримані платником податків кошти чи майно не є для нього «чистим доходом» (тобто не призводять до збільшення суми його майна), щоб звільнитись від відповідних податкових зобов'язань.

Міжнародне податкове планування і зараз дозволяє робити все абсолютно за тонно, легально, спокійно плануючи своє податкове навантаження.

У нинішній ситуації, з урахуванням прийняття та набуття чинності Податкового кодексу України, посиленням могутності податкових органів вкрай важливо здійснити правильне структурування бізнесу. Наприклад, не можна допускати "перевантаження" компаній. За своїми функціями одна і та ж компанія не може виконувати операційну функцію (нести ризики) і функцію володіння (зберігати активи). Тому потрібно побудувати правильну структуру: створити міжнародний холдинг, зіставити українську та зарубіжну частини.